

складністю переходу з традиційних методів калькулювання до ФВА, певною недоступністю програмного забезпечення для автоматизації розрахункових операцій. Але в довгостроковому періоді ці недоліки компенсуються отриманням деталізованої інформації про вартість функціонування підприємства, що допомагає приймати важливі управлінські рішення щодо планування обсягів виробництва та напрямів діяльності.

Джерела та література:

1. Баканов М. И. Теория экономического анализа : учебник для студентов экономических специальностей / М. И. Баканов, М. В. Мельник, А. Д. Шеремет. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : Финансы и статистика, 2006. – 526 с.
2. Плешу Г. Управлінські інновації як головний чинник реструктуризації підприємств - суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності / Г. Плешу, С. С. Шаповал, Г. С. Фоменко // Труды Одесского политехнического университета. – 2009. – Вып. 1 (31). – С. 193-198.
3. Хремлі Т. К. Використання функціонально-вартісного аналізу в управлінні банківською діяльністю / Т. К. Хремлі, О. В. Гурнак, Т. О. Цибенко // Наукові праці Донецького Державного технічного університету. – 2001. – Вип. 37. – С. 169-176.
4. Фроленко Р. Особливості управління витратами наукомістких підприємств / Р. Фроленко // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 1 (26). – С. 35-41.
5. Костенко О. М. Функціонально-вартісний аналіз в управлінні фінансовою результативністю сільськогосподарських підприємств : [Електронний ресурс] / О. М. Костенко // Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. – 2009. – № 12 (2). – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnau/Tn/2009_12/.../12_26.pdf
6. Ровенська В. В. Генезис функціонально-вартісного аналізу / В. В. Ровенська // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. – 2008. – № 3Е (14). – С. 297-302.
7. Григораш І. О. Метод функціонально-вартісного аналізу в концепції контролінгу : [Електронний ресурс] / І. О. Григораш. – Режим доступу : <http://www.kneu.kiev.ua/data/upload/publication/main/ua/717/grogorash.doc>
8. Скрипник М. І. АВС-калькулювання : [Електронний ресурс] / М. І. Скрипник. – Режим доступу : <http://zsas.zhitomir.org/uk/content/>
9. Савицкая Г. В. Теория анализа хозяйственной деятельности : учеб. пособие / Г. В. Савицкая. – М. : Инфра-М, 2006. – 281 с.
10. Фатхутдинов Р. А. Стратегический менеджмент : учеб. / Р. А. Фатхутдинов. – 7-е изд., испр. и доп. – М. : Дело, 2005. – 448 с.
11. Ковтун С. Управління затратами / С. Ковтун, Н. Ткачук, С. Савлук. – Х. : Фактор, 2008. – 272 с.

Кривуля П.В., Дорошко М.В., Гостєва І.С.

УДК 338.14:330.47

ПРО ВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ: АСПЕКТИ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ОПЕРАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Вступ до проблеми. Обов'язковим елементом управління економічною безпекою підприємства є вибір критерію. Під критерієм управління економічною безпекою підприємства розуміються або показники, які вимірюють досягнення цільового стану підприємства, або ознака чи сукупність ознак, на підставі яких може бути зроблено висновок про те, чи перебуває підприємство у стані економічної безпеки, чи ні. Такі критерії мають не просто констатувати наявність задовільного стану економічної безпеки підприємства, а й оцінювати її рівень. При цьому кількісну оцінку рівня економічної безпеки бажано було б отримати за допомогою тих показників, які використовують в плануванні, обліку й аналізі діяльності підприємства, що має бути передумовою практичного використання цієї оцінки.

Огляд та аналіз стану вирішення проблеми. Оскільки існує декілька підходів до визначення категорії „економічна безпека підприємства”, то й існує декілька підходів до вимірювання економічної безпеки підприємства. Так, А. П. Судоплатов та С. В. Лекарев під безпекою підприємства розуміють «такий стан його правових, економічних та виробничих відносин, а також матеріальних, інтелектуальних та інформаційних ресурсів, що виражає здатність підприємства до стабільного функціонування»[2], тобто родовою категорією є „стан підприємства”. Такий погляд є притаманним й іншим авторам. Наприклад, за думкою Є. О. Олейнікова економічна безпека підприємства – це «стан підприємства, що забезпечує стабільність його функціонування, фінансову рівновагу та регулярне отримання прибутку, можливість виконання поставлених цілей та завдань, здатність до подальшого розвитку та удосконалення» [8, с. 138]. Але ж, наприклад, В. Л. Тамбовцев вважає, що під економічною безпекою будь-якої системи слід розуміти «сукупність властивостей стану її виробничої підсистеми, що забезпечує можливість досягнення цілей системи» [9, с. 3], – родовою категорією стає „властивість стану”, не об'єкт, а суб'єктивно відокремлена його характеристика.

В. Ф. Гапоненко, А. А. Беспалько та А. С. Власков виокремлюють 2 підходи щодо визначення терміну «економічна безпека». Перший підхід базується на використанні поняття загрози, другий базується на економічних поняттях функціонування підприємств та досягнення ними мети. Так, згідно з першим підходом безпека об'єкта визначається його захищеністю від загроз (причому критерій захищеності параметру в більшості випадків відсутній), згідно другого підходу підприємства внаслідок визначених властивостей внутрішньої середовища знаходяться в стані безпеки, тобто якщо проявляється негативний вплив зовнішніх загроз, то підприємство все ж функціонує і якщо зміна зовнішніх умов не виходить за визначені рамки, то функціонування і досягнення ним своїх цілей та завдань гарантовано [4, с. 19-20]. Спроби ув'язати різні тлумачення економічної безпеки у єдине тривають, та у літературі ці спроби відображено, хоча й автори спробують пов'язати не усі підходи. Так В. Ф. Гапоненко, А. А. Беспалько та А. С. Власков фокусують увагу на загрозливому характеру стану об'єкту господарювання та на вірогідності досягнення мети суб'єкту господарювання, але ж не розглядають ані дихотомію об'єкт/предмет, ані дихотомію мета/засоби. Згідно до остаточної економічної безпекою стають окремі служби підприємства, або використовувані цими службами ресурси та методи, політика підприємства тощо. Якщо вирішувати питання виміру економічної безпеки, то слід брати до уваги ці розбіжності у тлумаченні цієї категорії та відокремлювати різні виміри, оговорюючи на яку повноту заміряється таке дослідження. Оскільки ми бачимо ще одну важну дихотомію у означенні базового терміну – підприємство/заклад, – то й заявимо, що до нашого розгляду у рамках цієї статті підпадає тільки безпека-властивість, та тільки безпека закладу. У вітчизняній термінології підприємством часто називають й заклад теж, до того ж заклад у його первинному значенні перестав бути розповсюдженим терміном ще за часів радянської індустріалізації, тому, щоб не обмежити значення використовуваного у подальшому розповсюдженого терміну „підприємство” у окремому частковому значенні, використаємо термін „операційна система”.

О. Л. Яременко та А. М. Сумець надають таке означення терміну „операційна система”: «кожна організація являє собою відкриту систему, яка трансформує „вхідні” зв'язки з зовнішнього середовища (це може бути праця, сировина и таке інше) у „вихідні” зв'язки, тобто вироби, послуги. Тому „повній системі” виробничої діяльності всякої організації (об'єкту) дамо назву *операційної системи*. У такій системі повністю реалізовано *операційну функцію*, тобто сукупність дій з трансформації ресурсів (праці, сировини и інш.), які отримано з мета системи (зовнішнього середовища), та надання „продукції” до тієї ж метасистеми» [10, с. 24]. Далі у своїй книзі ці автори надають також і іншу дефініцію, яка не суперечить першій, але ж прямо використовує термін операційної функції: «*операційна система* – організація, в якій реалізується операційна функція, тобто сукупність дій з трансформації ресурсів, які отримано з метасистеми, та надання „продукції” до тієї ж метасистеми» [10, с. 268].

Оцінювання економічної результативності операційної системи (саме дій, що відбуваються у системі) йде шляхом зіставлення входу цієї системи, виходу, та тієї функції, яка має на увазі певну ціль існування системи. Таку тріаду зіставлення у оцінюванні результативності ще називають „моделлю 3Е” (Е – буква, з якою починаються англійські, та й українські теж, назви трьох окремих груп оцінок результативності: економічності, ефективності, ефектності). Оцінювання економічної безпеки часто спирається на показники економічної результативності, а саме – економічної ефективності. Та хоча це не може задовольняти потреби такого оцінювання, але ж слід визнати сенс у підпорядкованості однієї оцінки до іншої.

У економічній літературі вже вживали спроби оригінальної кількісної оцінки рівня економічної безпеки підприємства, що призвело до появи декількох підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Так, є відомим індикаторний підхід, за яким рівень економічної безпеки визначається індикаторами [1]. Індикатори розглядаються як граничні значення показників, що характеризують діяльність підприємства у різних функціональних областях, та відповідають певному рівню економічної безпеки. Оцінка економічної безпеки підприємства встановлюється за результатами порівняння (абсолютного або відносного) фактичних показників діяльності підприємства з індикаторами. Але ж зараз поки що відсутня методична база визначення індикаторів, що враховують особливості діяльності підприємства, обумовлені, зокрема, його галузевою приналежністю, формою власності, структурою капіталу, певним організаційно-технічним рівнем. У випадку некваліфікованого визначення значення індикаторів може бути неправильно визначений рівень економічної безпеки підприємства, що може призводити до прийняття неадекватних управлінських рішень [7].

Існує й інший підхід до оцінки рівня економічної безпеки підприємства, що може бути названий ресурсно-функціональним. Відповідно до цього підходу оцінка рівня економічної безпеки підприємства здійснюється на основі оцінки стану використання корпоративних ресурсів за спеціальними критеріями [8, с. 143-146]. Як корпоративні ресурси розглядаються фактори бізнесу, використовувані власниками й менеджерами підприємства для досягнення цілей бізнесу. Відповідно до ресурсно-функціонального підходу найбільш ефективним є використання корпоративних ресурсів шляхом запобігання погроз негативних впливів на економічну безпеку підприємства. Оцінку у такому випадку виробляють експертним методом.

В. Забродським [6] запропоновано використати для оцінки економічної безпеки підприємства підхід, що відбиває принципи й умови програмно-цільового управління й розвитку. Відповідно до цього підходу оцінка економічної безпеки підприємства ґрунтується на інтегруванні сукупності показників, що визначають економічну безпеку. При цьому використовується декілька рівнів інтеграції показників і такі методи їхнього аналізу, як кластерний і багатомірний аналіз. Такий підхід відрізняється високим ступенем

складності проведеного аналізу з використанням методів математичного аналізу. Але як відзначає В. Забродський – дуже складної є «оцінка стійкості сукупного інтегрального показника при заданій області його зміни». Запропонований автором підхід до оцінки стійкості сукупного інтегрального показника за думкою Г. В. Козаченко В. П. Пономарьова та О. М. Ляшенко «дозволяє оцінити рівень економічної безпеки підприємства, але, скоріше, з позиції математика, а не менеджера» [7]. Автори ж роботи [7] пропонують визначати рівень економічної безпеки через критерій, який співвідносить бруто-інвестиції підприємства за рік та інвестиції підприємства за рік, які необхідні для забезпечення економічної безпеки. Таких часткових критеріїв може бути забагато, тому слід задати саму систему зіставлень, яка по-перше, надасть змогу синтезувати необхідні критерії, а по-друге, надасть змогу розуміти співвідношення окремих існуючих критеріїв один до одного.

Мету статті визначає завдання етапу дослідження є визначення співвідношення поняття економічної безпеки до інших економічних категорій. Оскільки аналіз джерел показує, що економічна безпека може мати три різні родові категорії: стан об'єкту управління (положення, диспозиція, потенціал тощо), характеристика ступеню захищеності об'єкту управління (оцінка, якість, ознака тощо), заходи щодо захисту об'єкту управління (засоби, політика, інструментарій тощо), то й слід розглянути співвідношення до цих трьох родових категорій. Метою даної статті є визначення співвідношення поняття економічної безпеки як оцінки, тому й завданням є співставлення з головною групою критеріїв оцінювання економічних операційних систем – економічною результативністю.

Основна частина. Оцінка якості операційних систем актуалізується головним чином під час діагностування таких систем. До діагностики операційних систем прибігають тоді, коли необхідно переконатися в їхній здатності виконувати свої функції, або, якщо відомо про незадовільний їхній стан, тобто коли необхідно знайти, що заважає їм виконувати ці самі функції. Здатність задовольняти запитам називають якістю, тобто предметом діагностики операційних систем є якість функціонування таких систем. Але якість функціонування відрізняється від загального поняття якості – воно найчастіше позбавлено саме споживчих критеріїв (суб'єкт намагається бути економічним, оскільки результат надається замовникові чи керівникові, а не собі), естетичних критеріїв, утилітарних (у вузькому розумінні) критеріїв. Якість функціонування спирається на дві основні групи критеріїв: результативність дії (причому для функціонування економічних систем результативність може бути зведено до економічної ефективності) і безпечність дії, що у різних випадках іменують по-різному: стабільністю, адаптивністю, опірністю, надійністю, ризикозахисністю тощо. У цьому випадку автори не претендують на ототожнення всіх цих категорій – вони відрізняються (власне кажучи, як і згадані раніше ефективність і економічність, які є окремими групами критеріїв результативності), але двозначність оцінки якості функціонування є похідною від тієї ж самої парадигми: оцінити як відбувається трансформація завдяки функціонуванню, оцінити наскільки можна бути впевненим у тому, що трансформація відбувається саме так.

Економічна результативність та економічна безпека характеризують якість функціонування з різних боків. Система, що функціонує, спрямована на досягнення мети, яка під час функціонування стає результатом. Економічна результативність характеризує ступінь досягнення мети; дає характеристику щодо створеного у процесі функціонування блага. Економічна безпека (або якийсь окремий показник, «рівень економічної безпеки») системи, що функціонує, у свою чергу, характеризує стан самої системи.

У цьому випадку поняття *безпеки* (яке більше вбирає у себе зовнішню й внутрішню складові, на відміну від більш ендогенноорієнтованої *стійкості* або екзогенноорієнтованої *ризикованості*) більш зручно. Сама ж парадигма підпорядковує другу складову оцінки якості першій: якщо оцінювати економічну ефективність, то допоміжні (і похідні) оцінки *ризик* можуть бути тільки економічними, – те ж саме і з *економічною стійкістю*, те ж саме з *економічною безпекою*. Таким чином, якщо оцінюваною є здатність операційної системи бути економічно ефективною, то оцінка якості її функціонування зводиться, по-перше, до оцінки (по суті прогнозової) економічної ефективності, а, по-друге, до міри стабільності-надійності-впевненості-безпеки реалізації цього прогнозу – економічної безпеки. У цьому й розкривається сутність економічної безпеки як саме економічної (рис. 1).

Рис. 1. Економічна безпека як підсистема оцінки якості функціонування економічної операційної системи

Головну різницю між економічною результативністю та економічною безпекою можна звести до такого спрощеного протиставлення: якщо економічна результативність зіставляє наявний теперішній та бажаний майбутній стани об'єкта управління, то економічна безпека зіставляє наявний та бажаний для того ж моменту часу стан цього об'єкту. Оскільки відомо склад головних груп показників економічної результативності – трьох співвідношень системи, яку складають цілі, вхід та вихід системи, то за аналогією можна визначити склад головних груп показників економічної безпеки, яка характеризує співвідношення бажаного та фактичного станів системи (рис. 2).

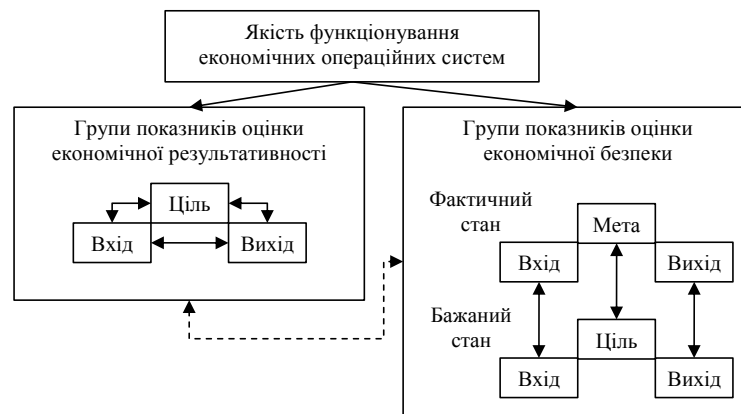

Рис. 2. Співвідношення груп показників економічної результативності та економічної безпеки

Для можливості відображення зіставлень за однією тріадою ціль–вхід–вихід та задля спрощення такого рисунку зобразимо зіставлення фактичного та бажаного станів петлями до об'єктів-сутностей семантичної мережі, та надамо назви головним з відображених сукупності зв'язків у семантичній мережі груп показників економічної результативності та економічної безпеки (рис. 3).

У разі використання *економічної безпеки* у значенні окремої характеристики якості операційних систем слід зазначати, у якому самому значенні використано цю категорію, бо таку назву застосовують не тільки до поняття окремої характеристики стану об'єкту управління, але ж і до поняття самого бажаного стану об'єкту управління, та навіть до певної підсистеми об'єкту управління, яка призначена забезпечувати досягнення цього стану. У першому значенні під „економічною безпекою” розуміється такий стан системи, у якому вплив загроз не завдає шкоди, тобто такий ідеальний стан, до якого підприємству бажано наблизитися, але який завжди є лише потенційним, а не фактичним. У другому значенні під „економічною безпекою” розуміється оцінка наближення до того стану, у якому вдається повністю уникнути шкоди від загроз, тобто наближення до „економічної безпеки” у першому значенні.

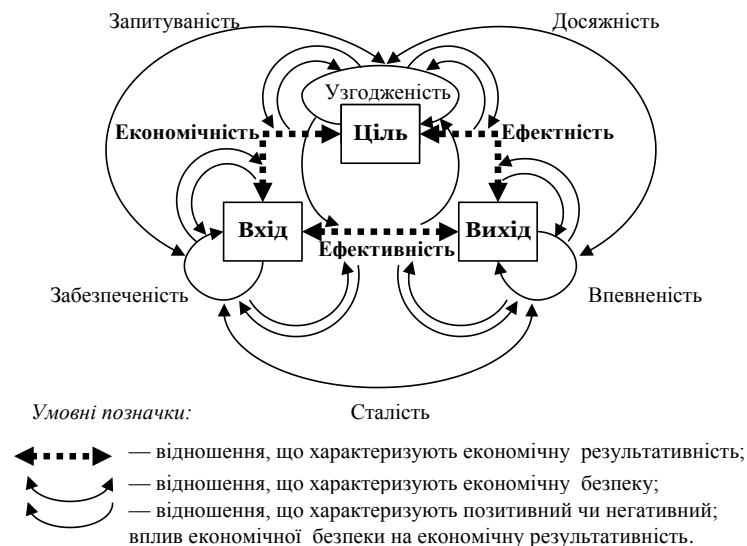

Рис. 3. Співвідношення груп показників економічної результативності та економічної безпеки

Ця можливість використання у багатьох значеннях робить складним для тлумачення похідних термінів, наприклад таких, як „діагностика економічної безпеки”. Нажаль перші два значення у найближчому часі неможна відокремити одним сприйняттям одразу всіма фахівцями способом (тому у меті цієї статі свідомо обмежено досліджене значення тільки одним з двох значень терміну – другим з наведеного ряду), бо протиставлення *економічної безпеки* та *оцінки економічної безпеки* має свої недоліки, але ж щоб відокремити хоча б останнє, третє, значення достатньо використовувати у цьому значенні вже розповсюджений термін „система економічної безпеки”. Наведемо зв'язок таких двох термінів.

Економічна безпека – економічна категорія, яка є якісною характеристикою, тобто оцінкою, що дає певний суб'єкт господарським відносинам різного роду, які відбивають можливість або неможливість заподіяння однобічного або взаємного збитку в певних умовах та при настанні певних подій. Згідно до цього *система економічної безпеки* – це сукупність заходів, що є спрямованими на приведення до заданого значення якісної характеристики, що дає певний суб'єкт господарським відносинам різного роду, які

відбивають можливість або неможливість заподіяння одностороннього або взаємного збитку в певних умовах та при настанні певних подій. Оскільки діагностика – це якісне розпізнавання стану для зміни його з метою приведення до стану-норми, то відповідно *діагностика економічної безпеки* є розпізнаванням причин здійснення свідомого або випадкового завдання збитків суб'єктові господарювання.

Слід зазначити певні зауваження до таких означень. По-перше, якщо обрати за об'єкт, який характеризує суб'єкт, відносини, то за таким означенням може бути звужено понятійне ядро до зовнішніх стосунків суб'єкта, що буде сприяти абстрагуванню від певних важливих рис самого суб'єкта, його керованих чинників, та від повноти стану зовнішнього середовища з його внутрішніми відносинами. Саму ж оцінку (якісну характеристику) може давати не тільки сам суб'єкт своїм відносинам, тому й достатньо того, що це оцінка, тобто суб'єктивна якісна характеристика, яку може давати будь-який суб'єкт. Також неможна абстрагуватись у забезпеченні економічної безпеки від якогось окремого класу складових причин завдання збитків – тому ані свідомі ані випадкові причини не можуть стати виключними причинами того, що суб'єкт підприємницької діяльності розпочинає дії по забезпеченню економічної безпеки. Тому категорія „збитки” – та навіть категорія „економічна шкода” – не є достатніми у означенні економічної безпеки та похідних категорій, що стає причиною пропозиції використовувати термін „втрата зиску”, який було введено для об'єднання понять втрачена вигода (за запропонованою термінологічною парадигмою – втрачений зиск) та втрачена можливість (за запропонованою термінологічною парадигмою – потенційна втрата зиску). Термін «втрата зиску» визначає не лише фактичні результати діяльності або бездіяльності підприємства, а також характеризує й можливі події, – семантичні зв'язки цієї категорії надано в роботі [4]. Втрати зиску можуть виникати в результаті прийняття та реалізації будь-якого управлінського рішення.

Якщо у означенні категорії „економічна безпека” спиратися на використання категорії „втрата зиску”, то отримаємо наступні дефініції.

Економічна безпека – клас оцінок відповідності стану зовнішнього середовищу та повного комплексу керованих чинників суб'єкту господарської діяльності до такого ідеального стану, який припускає повне запобігання втрати зиску цього суб'єкту. Згідно до цього *система економічної безпеки* – це підкомплекс керованих чинників певного призначення та порядок, згідно до якого вони мають бути задіяними, у відповідності до призначення забезпечувати наближення до того ідеального стану зовнішнього середовищу та комплексу керованих чинників суб'єкту господарської діяльності, який припускає повне запобігання втрати зиску цього суб'єкту. Але ж не всіх труднощів можна уникнути й у такому разі. Так, та ж *діагностика економічної безпеки* може бути терміном, який утворюється і від сполучення *діагностики* та *економічної безпеки* (як діагностика стану об'єкту, але ж може сприйматися й як діагностика властивостей об'єкту), та також як еліпс *діагностика у системі економічної безпеки*. У останньому випадку *діагностика економічної безпеки* – це окрема система економічної безпеки (підсистема), тобто специфічний комплекс організаційно-управлінських, режимних, технічних, профілактичних та пропагандистських заходів, спрямованих на якісну реалізацію захисту інтересів суб'єктів господарювання від зовнішніх і внутрішніх загроз, призначення якого спрямовано на визначення критичних чинників небезпеки або загрози та надання апріорної рекомендації щодо зменшення сили дії цих чинників.

Відповідно до посилки та мети статті зазначимо, що хоча економічна безпека є характеристикою, підпорядкованою іншій характеристиці – економічній ефективності, але для допоміжних підсистем операційної системи вона стає, на наш погляд, основною, оскільки власна економічна ефективність таких підсистем входить у конфлікт із економічною ефективністю основних підсистем і всієї системи цілком. Для таких допоміжних підсистем, якою є й, наприклад, комунікаційна система забезпечення ОПР даними, власна економічна ефективність не є основним критерієм оцінки функціонування – основним стає економічна безпека. Причому така економічна безпека показує, наскільки збій (дисфункція) саме цієї підсистеми впливає на загальну економічну ефективність всієї системи, а не на власну економічну ефективність підсистеми. Тому для діагностики допоміжних внутрішньоорганізаційних процесів (наприклад, добору персоналу, прийняття управлінських рішень, проведення контролю та таке інше) основним предметом діагностики виступає економічна безпека, а не економічна ефективність. Тому стає актуальним введення похідних термінів, які б уточнювали не тільки предмет оцінювання та діагностики, а й сам об'єкт оцінювання та діагностики за ознакою окремих операцій чи бізнес-процесів на підприємстві. Відповідно до запропонованих визначень можна пропонувати виділяти складові економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності згідно до складу бізнес-процесів, які разом складають цю господарську діяльність. Так, наприклад, *економічна безпека процесу прийняття управлінських рішень* має означати різновид економічної безпеки як класу оцінок, який характеризує відповідність стану організації процесу прийняття управлінських рішень та умов, у яких він відбувається, до такого ідеального стану організації прийняття управлінських рішень, який не припускає втрати зиску цього суб'єкту. *Система економічної безпеки процесу прийняття управлінських рішень* має означати певний підкомплекс керованих чинників та порядок їхнього використання, який є призначеним забезпечувати ідеальний стан організації прийняття управлінських рішень, що не припускає втрати зиску цього суб'єкту. Але ж і значення *економічної безпеки процесу прийняття управлінських рішень* з родовою категорією *стан* напевно може бути усвідомленим: це має бути такий стан інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень, у якому фактори, що визивають перекручення інформації, не призводять до прийняття хибних рішень особою, яка їх приймає, тобто не призводять до втрати зиску суб'єктом господарської діяльності; а ще більш вузька за значенням *економічна безпека процесу прийняття інвестиційних рішень* означає стан інформаційного забезпечення прийняття саме інвестиційних рішень, при якому фактори, що визивають перекручення інформації (та внаслідок цього – втрату зиску суб'єкта господарської діяльності) не призводять до прийняття хибних

рішень; за такою парадигмою може отримати любе звуження. Само поняття *хибного рішення* може бути означено через зв'язок з категорією „втрата зиску”, тобто це таке рішення, яке за сподіванням чи фактично призведе до втрати зиску.

Оскільки запропоновані означення співвідносяться з категорією інформаційного забезпечення, то слід навести аргументацію щодо доцільності використання таких термінів поряд з розповсюдженим терміном „інформаційна безпека”. Головним аргументом з усіх, які можна навести, є той, що сама *інформаційна безпека* є досить розмитим терміном, та його використовують як назву багатьох різних тлумачень. По-друге, економічна безпека процесу прийняття управлінського рішення значно більш вузька за значенням категорія. З цих двох тез можна дійти висновку, що по-перше, економічна безпека процесу прийняття управлінського рішення є більш вузькою категорією, ніж будь-яке з тлумачень інформаційної безпеки, а по-друге, те тлумачення, у якому воно міститься, скоріше слід називати *комунікаційною безпекою*, ніж інформаційною (хоча саме комунікація має створювати інформацію, але ж слід розрізняти широкі та вузькі за призначенням явища), – про це говорить поширеність інших значень, у яких використовують *інформаційну безпеку*, та існування пропозицій щодо використання *комунікаційної безпеки* у специфічному значенні (наприклад, В. О. Болотова та В. В. Мальцев [3] зазначають: «Система комунікацій здійснює зв'язок між окремими структурними підрозділами, завдяки чому підтримується цілісність організації. Іншими словами, крім рішення специфічних завдань дані види діяльності виконують функцію забезпечення безпеки», і далі: «Відповідно, комунікаційну безпеку можна визначити як діяльність, спрямовану на захист системи виробництва, поширення й сприйняття інформації, що є необхідною для підтримки цілісності організації й досягнення поставлених нею завдань»). Тоді можна запропонувати й значення для *діагностики комунікаційної безпеки*: це має бути окрема система економічної безпеки, або підсистема загальної системи економічної безпеки підприємства, яку спеціалізовано не тільки за ознакою призначення методів, а й за ознакою функціональної області використання, тобто це визначення критичних чинників небезпеки або загрози, які породжує *внутрішньоорганізаційна структура формальних комунікацій* підприємства та надання апріорної рекомендації щодо зменшення сили дії цих чинників. Надамо зв'язок діагностики комунікаційної безпеки з іншими можливими тлумаченнями діагностики, об'єкт та предмет якої можуть бути пов'язаними з інформацією (для наочності використаємо можливі англійські назви можливих тлумачень інформаційної безпеки).

Отже, *діагностика комунікаційної безпеки* (communication security diagnostics) займає певне місце у складі підсистем економічної безпеки: вона з одного боку доповнює *діагностику інформаційно-технічної безпеки* (digital security, computer security), яка визначає ключові чинники небезпеки або загрози, які породжує конкретний комплекс засобів збору, зберігання та переробки даних; з іншого боку, – *діагностику інформаційної безпеки* (data security, information security), яка визначає ключові чинники небезпеки, які породжують конкретні структури інформаційного забезпечення, які використовують для прийняття рішень; з третього боку, – *діагностику інституційної безпеки* (institutions security), яка визначає ключові чинники небезпеки, які породжує *надорганізаційна структура формальних комунікацій*; та з четвертого боку, – *діагностика людського чинника* (human factor) та *діагностика безпеки організаційної поведінки* (behavior security), яка визначає ключові чинники небезпеки або загрози, які породжують або індивідуальні недобросовісні наміри робітників (moral hazard), або *внутрішньоорганізаційна структура неформальних комунікацій*.

Слід акцентувати увагу на тому, що діагностика економічної безпеки не є системою лише оцінки небезпечності дії того чи іншого чинника – вона має вимірювати та в цьому сенсі оцінювати рівень небезпеки, але ж якщо б вона була призначена робити лише це, то така б підсистема економічної безпеки мала би назву *оцінки економічної безпеки*, – того явища, складові якого надано на рис. 3.

Висновки та шляхи подальшого дослідження. Дано означення категорії економічної безпеки виходячи з гіпотези про якісну оцінку стану підприємства як її родову категорію, визначено співвідношення груп показників економічної безпеки як якісної оцінки стану захищеності підприємства з групами показників економічної результативності. Надано ряд дефініцій для похідних від „економічної безпеки” термінів, використання яких має пряме відношення до застосування окремих „оцінок економічної безпеки”, – запропоновано означення терміну „діагностика економічної безпеки” та похідних термінів, які виокремлено за ознакою звуження об'єкту діагностики у напрямку виокремлення економічної безпеки окремих операцій та бізнес-процесів, які відбуваються у операційній системі. Наступні етапи дослідження мають визначити співвідношення означень „економічної безпеки підприємства”, які використовують, головним чином, три різні родові категорії: стан підприємства, характеристика стану підприємства, політика підприємства.

Джерела та література:

1. Барановський О. Визначення показників економічної безпеки / О. Барановський // Економіка. Фінанси. Право. – 1999. – № 8. – С. 14-16.
2. Безопасность предпринимательской деятельности : практ. пособие / А. П. Судоплатов, С. В. Лекарев. – М. : Олма-Пресс, 2001. – 382 с.
3. Болотова В. А. Безопасность организации : теоретико-методологические основы исследования / В. А. Болотова, В. В. Мальцев // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного

- суспільства : зб. наук. праць Харківського нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – Вип. 15. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2009. – С. 236-240.
4. Гапоненко В. Ф. Экономическая безопасность предприятий. Подходы и принципы / В. Ф. Гапоненко, А. Л. Безпалько, А. С. Власков. – М. : Ось-89, 2007. – 208 с.
 5. Гостева І. С. Семантичний та прагматичний зв'язок термінів «коаліція інтересів» та «потенційна втрата зиску» / І. С. Гостева П.В. Кривуля // Економіка. Менеджмент. Підприємництво : зб. наук. праць Східноукраїнського нац. ун-ту ім. В. Даля. – Вип. 19. – Ч. 2. – Луганськ : СХУ ім. В. Даля, 2008, – С. 193-200.
 6. Забродский В. Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы / В. Забродский, Н. Капустин // Бизнес-информ. – 1999. – № 15-16. – С. 35-37.
 7. Козаченко А. В. Экономическая безопасность предприятия : сущность, механизм обеспечения : монография / А. В. Козаченко, В. П. Пономарёв, А. Н. Ляшенко. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.
 8. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / под. ред. Е. А. Олейникова. – М., 1997. – 288 с.
 9. Тамбовцев В. Л. Экономическая безопасность хозяйственных систем : структура, проблемы // Вестник Московского государственного ун-та. Сер. 6 «Экономика». – 1995. – № 3. – С. 3-9.
 10. Яременко О. Л. Операционный менеджмент : учеб. для студ. эконом. спец. / О. Л. Яременко, А. М. Сумец; худож.-оформ. А. С. Юхтман; Нар. укр. акад. – Х. : Фолио, 2002. – 231 с.

Королев О.Л., Горбунов О. В.

АВТОМАТИЗАЦИЯ УПРАВЛЕНИЯ ОПЕРАЦИОННЫМИ РИСКАМИ С ПОМОЩЬЮ ARIS

Руководство и собственники кредитных организаций уделяют все более пристальное внимание управлению операционными рисками. Несмотря на безусловную очевидность существования подобных рисков и необходимость управления ими, специалисты не всегда имеют четкое и исчерпывающее представление о методах комплексной и эффективной реализации данного процесса. Значительные объемы операций, высокая сложность внутренних бизнес-процессов и технологий, большое количество задействованных в процессах структурных подразделений - далеко не полный перечень факторов, подвергающих современные финансовые учреждения операционным рискам. **Актуальность** проблемы управления операционными рисками в банковской сфере весьма высока, что связано с жесткой конкурентной борьбой между банками, стремлением к максимизации прибыли и использование последних достижений в области инноваций, технического и технологического прогресса. **Проблемой** исследования является организация эффективного управления операционными рисками путем автоматизации системы управления операционными рисками, что позволяет повысить прибыль банка, его надежность и тем самым обеспечить высокую конкурентоспособность на рынке.

Объектом исследования является операционный риск в банках. В настоящий момент существует ряд программных продуктов, которые позволяют решать проблему эффективной автоматизации управления операционными рисками в той или иной степени, однако, по мнению автора, наиболее эффективно с этой задачей справляется методология и система моделирования ARIS, которая и является **предметом** исследования данной статьи.

Целью данной статьи является раскрытие возможностей методологии и системы моделирования ARIS в области автоматизации управления операционными рисками.

Основная часть. Абстрактные модели, которые человек использует для принятия решения в любой ситуации, основываются на неопределенности. Для предприятия как субъекта экономической деятельности риск [15] – это опасность возникновения непредвиденных потерь ожидаемой прибыли, дохода или имущества, денежных средств, других ресурсов в связи со случайным изменением условий экономической деятельности, неблагоприятными обстоятельствами. Принципиально важно исследование рисков имеет в банковской сфере, что связано с функциональными особенностями предприятий этой сферы деятельности и ее важностью для всей экономики в целом. Операционные риски представляют собой риски, связанные с недостатками в системах и процедурах управления, поддержки и контроля [16]. Одновременно, существующие рекомендации Базельского межбанковского комитета, касающиеся в первую очередь крупных финансовых учреждений, вынуждают их создавать системы управления операционными рисками для повышения "кредита доверия" и рейтинга надежности. Операционные риски корпоративного уровня безусловно влияют на деятельность банка, однако не всегда учитываются в стратегии его развития. Бесспорным является и тот факт, что реализация указанных рисков влияет на финансовый результат: статистика показывает, что прямые потери могут составлять 5-20% от величины капитала под операционные риски, остальные потери являются скрытыми и носят качественный характер. Отсутствие систем управления операционными рисками приводит к возникновению массы проблем и повышает подверженность кредитной организации операционным рискам.